

NAMIBIA SENIOR SECONDARY CERTIFICATE

FIRST LANGUAGE RUKWANGALI HIGHER LEVEL

8306/1

PAPER 1 Reading and Directed Writing

2 hours 30 minutes

Marks 60

2017

Additional Materials: Answer Book

INSTRUCTIONS AND INFORMATION TO CANDIDATES

- Write your answers in the Answer Book provided.
- Write your Centre Number, Candidate Number and Name in the spaces on the Answer Book.
- Write in dark blue or black pen.
- Do not use correction fluid.

- Answer **all** questions.

- Pay attention to spelling, punctuation and sentence structure.
- The number of marks is given in brackets [] at the end of each question or part question.

MAVYUKISO NOMAPUKURURO KOVARONGWA

- Tjanga malimbururo goge moBukelimbwiliro vana ku pe.
- Tjanga Nomora zoge zEvangogotjangerero, zoUkandidate nEdina lyoge momavega goBukelimbwiliro.
- Tjangesa pena zouneguru wokusovagana ndi zonsovangani.
- Wa ha ruganesa yikwamema yokudongwenesa.

- Limburura mapuro **nagenye**.
- Pakera mbili esipero, yidivisoresseseso netungontando.
- Sivaro soyitwa kuna si gava moyokondekeli [] kehagero lyankenye epuro ndi koruha rwepuro.

This document consists of **6** printed pages and **2** blank pages.

Republic of Namibia

MINISTRY OF EDUCATION, ARTS AND CULTURE

RUHA A

Resa yireswa oyo yivali konyima o limbure mapuro ogo naga kwama ko.

Sireswa 1

Mukisi gEbola

Ebola mukisi gomupe gwa dilire kudivikwa nawa-nawa mouzuni. Vantu vamwe mouzuni kuuyunga asi mukisi ogo kwa tunda komangwanza novansima. Uvera ou siponga unene nsene una ku kwata kapi to kara ntaka to fu. Vandokotora kwa va digoperere pomuhowo pokupapara mutji gokuverura ebola, mukisi ogo kapi gwa lihanena uzuni mudima nye unene moomu moAfrika. Yirongo gwa guma mukisi ogo ngamoomu Guinea, Sierra Leone naLiberia.

Sivaro sovantu wokufa sa zeruka unene moyirongo eyi. Uvera ou wa ninkisa vantu va tjwayukire koyirongo yomaparambo. Yirongo yimwe kapi ngayi vhuru kutambura vantu ava, yeeyi kuvhura kukagwisa ko vanamvharerwa vawo. Muveli nsene vana mu kondere mosipangero kwato gekoro goku ka mu tarera po. Komayendo vekoro kapi ava vhuru kuza ko, neyisi nava kagura ebola. Epangero lya tura ko vantu wokuvhura kuhoreka yimpu eyi yina fu kouvera ou. Epangero nkenye apa kufuta vantu ava rugana yirugana yosiponga eyi.

Dogoro papa mbudi kwa zuvhika asi vandokotora vanzi va fa kouvera ou, mokukambadara kupopera nomwenyo dovaveli. Vandokotora woyirongo eyi vamwe kwa tjwayuka va tunde moyirongo eyi, morwa woma wokukagura uvera ou. Uvera ou wa ninkisa eparu lyomoyirongo eyi li tengure konyima. Yirongo yimwe yomoAfrika nayo ku ka mbadara kugava mbatero koyirongo eyi ya kara noudigu ou w'Ebola. Yirongo eyi eparu kwa digopa nondya kwa sesupa yimo tupu mulyo goyimaliwa kwa za pevhu. Mukoso gonondya kwa zeruka unene, unene po nomfi.

Yirongo eyi yiwizamo kwa gurumuka unene, morwa vadinguli kapi vana kuwiza mo. Ebola siponga unene, nampili pokuronda mondira va hepa ku ku konakona noku kupombera mutji gokutintika yipo asi gwa ha lihanena koyirongo yapeke. Pokusika pokapare va hepa ku ku tarera ure wokusika kezuva mudima ntani nava ku mangurura o ze oku ono tamba.

Ebola lya ninkisa vantu va dire kuza koyirongo yapeke komudingi. Nofabilika dononzi kwa pata unene po dokurugana yivera. Noproyeka da kutunga yitaura nado kwa pata, yimo tupu nomurudi dopokatji koyirongo nado kwa pata. Marugendo gonodira nago kwa ga hagekesa. Vadinguli ava reta yiwiza mo kwa hageka kugenda eyi kwa reta ruhepo.

Vaveli navenye ngava vere uvera ou, kapi ngava va tura sipangero simwe novaveli vakwawo. Narunye awo ngavava hangura kovaveli vakwawo. Vandokotora nava wokuvhumbika narunye kudwara makaranyanya gokulipoperesa komukagu gwEbola.

Udona wEbola kugenderera kulikagura, yiyo ya kerera asi hepero unene muveli ogo a lye gelike, a rare gelike noku mu hangura kovakwawo navenye. Yirongo ngamoomu Liberia naGuinea kwa sivana asi mbatero nsesu za gwana kuhamena uwera ou wEbola. Eparu noyirandeswa moyirongo eyi ya zeruka unene, morwa ebola.

MoSierra Leone yiwizamo yosirongo kwa gurumuka morwa Ebola, ano pwanaina nondya kwa sesupa ntani mulyo goyimaliwa kwa za pevhu.

MoLiberia mukoso goreyisi kwa zeruka unene, apa Ebola lya vareka mo yimo tupu nomfi nado kwa zeruka, morwa epangero kwa rondora vantu asi va ha lya nyama zoyikorama. Yikwa yiplastika nayo mukoso gwayo kwa za peguru unene.

Vantu ngava randa yininke koNigeria va ya randese moSierra Leone ano apa lya wiza Ebola nayinye oyo ya haga morwa marugendo gonodira va ga pata.

Sirongo ngwendi Gambia omo noperesenta dononzi doyiwizamo yawo kutundilira kovadinguli, ano apa Ebola lya wiza noperesenta da za unene pevhu, vantu va zumbanesa yirugana.

(Kwa tunda mosaitunga zaInFormante)

Sireswa 2

Uvera wEkondo noKana

Uvera wekondo nokana umwe womauvera goyimuna unene nongombe ngoso. Uvera ou kapi wa kere ko nawa-nawa. Vantu nawo kapi vaudivire. Ntundiliro zawo kapi za divikwa vanongononi kuuyunga asi uvera ou kwa tundilira kononyatji. Uvera ou kwa kara siponga unene konongombe, nye kovantu kاپisi siponga unene. Ngombe zina kuvera uvera ou kapi ta zi kara ntaka ta zi fu. Vandokatora woyimuna pomuhowo ya va digoperere pokupapara uhaku wouvera ou, konyima yipo va gwana mutji gouhunga morupe rovendwa. Uvera ou kapi wa li hanena uzuni mudima, unene moomu moyirongo yaAfrika ngamoomu Zimbabwe, Namibia Botswana n'Angola.

Uvera ou wa ninkisa vanandima va randese yimuna yawo kepangero, vamwe kwa va sininika va dipage nokurandesa yipo va gwane ko yimaliva. Mukisi gekondo nokana gwa ninkisa vantu va kondere yimuna yokutunda konomukunda peke. Epangero lya tulisa po elikwamo lyokuronga vantu omu nava kandana po mukisi ogu ntani va tulisa po elikwamo lyovendwa nokupombera nongombe mawoko-woko mwa za mbumbura.

Yirongo nayinye ya guma uvera ou, kwa zumbanesa yimaliwa yoyinzi pokuranda mutji nokufuta varugani. Yiwizamo yosirongo kwa tengura konyima, morwa nyama nokuzirandesasi koyirongo yoponze. Udoni au reta uvera ou muzangu gomasini kugurumuka unene eyi kuguma unene yitana novantu ava paruka komasini. Nofabilika domasini nado kapi tadi gwana masini. Uvera ou kuninkisa nongombe di pampure. Vanafarama muzangu gonongombe dawo kapi ta gu kuru. Ekandano lyouvera ou kugusa yimaliwa yoyinzi, eyi hambara epangero li ruganese konoproyeka dopeke. Kutura yikorama eyi yina kara nouvera ou modarate, yipo ya hanesa uvera ou sininke simwe asi kara ndiro mokuranda nodarete. Marandesero gomosirongo kupata. Vanafarama kapi tava vhura kurandesa yimuna yawo eyi kuresa po ruhepo. Nyama kukara ndiro mosirongo, morwa kwa kuziranda koyirongo yoponze. Yimuna nokulira si komavango gokulisiga-siga, ano eyi kuninkisa wayi u pwe usimbu.

Epangero lya tulisa po hena elikwamo asi nsene to zi kodoropa zongandi wa hepa kulyata pomema gomutji gokutintika, ntani ehauto nalyo va hepa kulipombera komakoso. Nyama nazo kapi to vhuru kuzitwara kevega lyapeke, morwa to hanesa uvera ou.

Yirongo yimwe y' Afrika nayo kukambadara kugava mbatero koyirongo eyi yina kuhepa komukisi ogu. Esi simwe sina kulikida asi yirongo y' Afrika kwa lipakerere mwankenye udigu.

Erandeso nongombe kapi ali gendi po nawa monomukunda, yeyi nkenye gumwe kugazara asi ta randa ngombe zouvera. Uvera ou wa ninkisa nongombe dononkadi di sige yikembe yado. Apa wa tamekere uvera ou kuza mowiza to ka gwama nongombe dina lifire dene. Vanandima va kere ko noudivi ngava hangura nongombe douvera ou kononkwawo va di li tulire nako peke.

Udoni wouvera ou kuukagura usimbu-simbu, ntani kugenderera kulihana.

Esivano limwe kwa tunda moZimbabwe omu vanandima va zumbanesa nongombe dononzi. Vamwe kuna kusivana asi uhaku nombatero kapi ya moneka nawa -nawa. Mukoso gonongombe dawo gwa gurumuka unene.

Mukisi ogu kwa zuvhika konongombe kwelike, ano koyikombo noyimuna yimwe hansa ko.

Mukoso gononhuhwa kwa ronda unene, morwa vantu kapi vana kulya nyama, morwa utjirwe wouvera ou. Varendesi kapana nawo kwa hageka kurandesa nyama apa wa vareka uvera ou. Eyi kwa ninkisa vanangesefa ava va dire kugwana mo yiwizamo yokuvhura kureresa mapata gawo. Nongombe kapi va di pulisilire digende monomukunda dokulisiga-siga, eyi kwa ninkisa nye vantu vadire kurandesa ndi kulya nyama moyipito ngwendi yononkwara nomatamu ngoso.

Vantu kwa va sininika va lye nomfi ndi nonhunhwa momatamu, eyi ya kara asi pampo kapi ya wapa. Esesupo lyonyama kwa ninkisa mukoso gonyama guronde, nampili kantumba kokasesu asi N\$20.00.

Vawekiyimuna kwa zumbanesa yimuna yawo (kwa fa) kouvera ou, eyi kwa twaredera vantu koruhepo, morwa maparu gawo kwa kara memona.

(Kwa tunda mosaitunga zaNew Era)

1 Yireswa nayinye kuna fwaturura sinka somauvera aga gavali moyirongo y’Afrika. Gava ekamo omu ono kudemenena asi mauvera aga ngapi omu gazonagura/ga guma eparu(mparukiso) zovantu. **[20]**

2 Tjanga siuyunga sina tamba Ndango zaNavenye, omu ono kugava mankondopeko yipo va tambure nongendesesorugano (nondunganeso) donompe wa tota.

Mosiuyunga soge demenena kweyi

- Ntundiliro zombapetero zoyimaliwa.
- Nongendeseso musinke dina kara po mokukandana uvera ou.
- Huguvaresa vatungi vaNamibia asi mo2020 moNamibia mwato uvera wEkondo noKana.

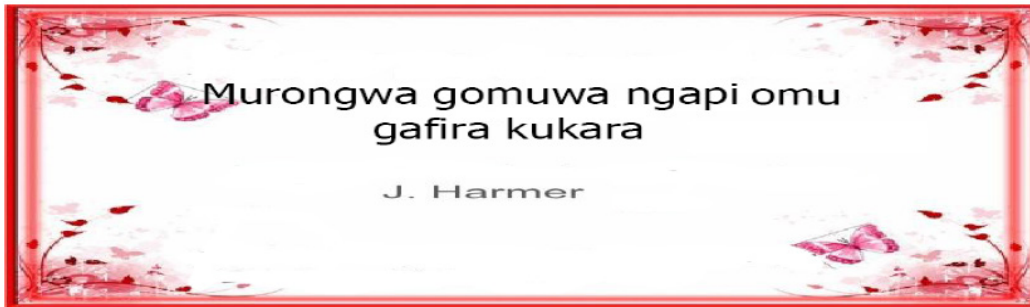
Nonkango di sike ko- **250 – 300**. **[20]**

RUHA B

- 3 Ove gumwe ko ka kere perongo olyo vana kutumbura asi “**Murongwa gomuwa ngapi omu gawapera kukara**” Mugendesesi gerongo olyo ka kere J. Harmer.

Kehagero lyerongo olyo kava kupere ko mbapira/buke omu muna kara mapukururo gomanzi gokuhamena siparatjangwa oso.

- Resa nye buke ozo nawa-nawa.
- Horoworamo eyi yina kuzi komutjima.

- Nkenye apa kurugana yiruganenambo yendi.
- Ukaro wouwa.
- Kuzoragana.
- Kukara neharo lyokupurakena monkondwarongero yimo tupu nokukonakona ndunganeso zeraka.
- Eharo lyokukambadara yininke yoyipe.
- Kupura mapuro gomulyo yimo tupu nokunongonona asi siruwoke sokupura epuro.
- Eharo lyokukatambura mapukururo, kuhafera kugwana nkumbu ntani kuliwapayikara kuwapukurura mapuko.
- Eharo lyo ku gazara asi ngapi no lironga, kunongonona yininke yoyipe ntani kugwana nongendeseso dokulisiga-siga mokulironga moyirongwa/monkondwarongero ndi pokulironga panyamoge.

Tjanga artikeli zokuza kosaitunga omu ono kufwaturura eyi ko ka lirongerere mo medeuro lina ntani nsene to yi kwatesa ko ndi hawe yikaramo yomobuke ezi kava ku pere.

Yitjangwa yoge ruganesa mapukururo gomobuke ozo kava ku pere.

Nonkango di sike ko- **250 – 300**.

[20]

BLANK PAGE

BLANK PAGE